

Славия Бърлиева (София, България)

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКОТО НАСЛЕДСТВО ПРЕЗ ПРИЗМАТА
НА СЛОВАШКОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ: ЮРАЙ ФАНДЛИ И НЕГОВАТА
*CONCIO HISTORICO-PANEGYRICA DE SANCTIS SLAVORUM APOSTOLIS
CYRILLO ET METHODIO**

Темата за св. Кирил и Методий като конструктивен елемент в изграждането на националната идентичност на славянските нации¹ не е нито нова, нито слабо изследвана, но все пак, дори и днес, има особени нагласи при възприемането на паметниците на този феномен. Идеята, че кирило-методиевската традиция може да служи като продуктивен фактор по отношение на създаването на положителни нагласи към общоевропейските ценности, в някои случаи не функционира безотказно, сблъсквайки се със сложната плетеница от идентичности и общото историческо наследство. Определението на Асман, че миналото винаги се ръководи от специфични мотиви, очаквания, надежди и цели, формирайки се от отправните рамки на настоящето, намираща абсолютното си потвърждение в развитието на тази традиция. Фигурите

* Настоящото изследване е осъществено с подкрепата на Словашката агенция за академични изследвания (SAIA) по проекта на С. Бърлиева „The Preaching in Slovakia 1500–1800 – a Source of the Cyrillo-Methodian Tradition as National Identity Phenomenon“ и е частично финансирано по проект BG05M2OP001-1.001-0001 „Изграждане и развитие на център за върхови постижения „Наследство БГ“ (ОП НОИР).

¹ Темата за кирило-методиевските традиции като основен стълб на културна идентичност при славяните беше последователно развивана в изследователската парадигма на Кирило-Методиевския научен център по времето, когато проф. Светлина Николова беше негов ръководител. Това е причината да предложа настоящата статия за сборника в нейна чест – тя е мой ментор в кирилометодиевистиката от първите ми стъпки в нея, та и досега. Със строга настойчивост тя насочи интересите ми към славистиката, оставяйки ми свободата да работя по теми, съзвучни с моите компетенции и предпочитания, въпреки че понякога те изглеждаха безперспективни и незначителни. Тя е отделяла време за мен в трудни за себе си моменти, подкрепяла ме е в мои тежки житейски ситуации, внушавала ми е кураж и усещане за справедлива защита. Дълбоко съм ѝ благодарна за всичко това, а настоящата статия е скромнен израз на тази благодарност, с която пожелавам на проф. Николова още много години, изпълнени със здраве и с радостите на научното творчество!

на Светите братя и техните последователи са тясно свързани с поддържане на колективната идентичност във времето на отнетата държавност, а след това – със създаването на националното самосъзнание... [на българите] през XIX век (Джевиецка 2020: 12). Това се отнася в същата степен и за конструирането на словашката национална идентичност през XVIII–XIX в. В тази епоха дейците на словашкото национално движение търсят средства, с които да легитимират претенциите на членовете на новосформиращата се национална общност за участие в обществения живот (Kowalská 2007). Конструирането на миналото като компонент в създаването на колективна памет е един от основните механизми за постигането на идентичност на зараждащата се нация, включващо и персонификацията му във всепризнат пантеон от национални герои, а в словашкия случай (Ковальская 2013: 68) става въпрос за относително късна традиция в рецепцията на двамата светци, опираща се вече на научен дискурс. И ако тогава тяхната връзка със словаците не е много ясно очертана, то днес те са превърнати в национални символи, играещи огромна роля в рамките на символичната представа за нацията (Ковальская 2013: 68). Словашката историчка Ева Ковалска, проследявайки процеса на формиране на кирило-методиевската традиция в словашките земи, стига до извода, че днешната ситуация, в която словаците претендират да са преки наследници на Славянските апостоли, до голяма степен преекспонира тази връзка (Ковальская 2013: 69). Аргументите ѝ се основават на краткото пребиваване на византийските мисионери в региона, непредполагащо установяване на устойчива традиция, която да прекъсне връзката с по-рано наложената латинска култура; на стремежа на църковната историография да докаже обратното, който се обезсилва от археологически находки, показващи християнско присъствие от Предкирило-Методиевата епоха; на промяната в структурата на властта при възникването на Унгарската държава в началото на X в., когато споменът за двамата светци и култът към тях загубват легитимация поради принадлежността им към вече изчезнала държава (Ковальская 2013: 69–70).

Тук трябва да се отбележи, че макар и като отглас от форсирането на култа в Чехия през XIV-то столетие, в словашкия ареал също се намират следи от него в паметници от XIV–XV в., но обикновено възникнали в други региони. Такива са двата мисала от Университетската библиотека в Братислава – *Оломоуцкият мисал*, инкунабул от 1499 г. (Inc. 393), и един старопечатен *Пражки мисал* от 1507 г. (22 В, 62902), които съдържат календарни бележки и литургични последования за Славянските апостоли. Двата светци се споменават и в календарите на други латински литургични книги, между които и в два ръкописни мисала от библиотека „Сечени“ в Будапеща (Szécheni Könyvtár): *Missale Olomucense* (cod. l. m. ae 92) от XIV в. и т.нар. *Братиславски мисал* (*Missale Possoniense*) (cod. l. m. ae 218) от XV в. В тези мисали обаче не са поместени служби за св. Кирил и Методий (Бър-

лиева 1998). Те са поредното доказателство, че на територията на Чешкото кралство грижливо се поддържа култът към Светите братя, но не такъв е случаят с Унгарското, което включва по-голямата част от словашките земи. Там се обслужват преди всичко „държавните“ култове – тези на светците от династията на Арпадите св. Стефан/Ищван I (975–1038), св. Емерих/Имре (1007–1031), св. Ладислав/Ласло I (1046–1095) и на св. Богородица. Едва през XVII–XVIII в. отделни локални култове интензивно навлизат в земите на Хабсбургската империя, до голяма степен инспирирани именно от Короната и дирижирани от нейната политика. Така Солунските братя се честват официално във Виена, след като маркграфство Моравия се присъединява към Австрийската монархия, особено интензивно през XVIII в. (Бърлиева 2014), а вливането на големи маси гръкокатолици след присъединяването на Галиция към нея прави култа им особено подходящ да се подхрани идеята, че тяхното богослужение, свързано с Кирило-Методиевото наследство, се изравнява с латинското.

В този смисъл е обяснима интервенцията на самата Мария-Терезия пред папа Пий VIII, в резултат на която папата издава на 21 юли 1777 г. разрешение празникът на Кирил и Методий да се чества ежегодно на 14 март в католическите църкви на цялата Австрийска монархия². Искането на императрицата е тясно свързано с нейната опозиция срещу просвещенските идеи на собствения ѝ син и сърегент Йозеф II (1741–1790) и на канцлера Антон Кауниц (1711–1794). То е израз на твърдата ѝ позиция срещу нарушаването на религиозното единство във владенията на Хабсбургите и срещу „протестантската ерес“. Разкриването на протестантски общности в североизточна Моравия предизвиква решението да се основе в Бърно нов диоцез с 40 църкви в него. Представено пред папата в началото на юли, предложението на Виенския двор бързо получава потвърждение, но що се отнася до датата на Кирило-Методиевия празник, то остава без последствия в религиозната практика³.

Това се вижда от датите, на които празникът е честван във Виена през следващите години: през 1778 г. той е отбелязан на 3 май, през 1779 – на 18 април, а през 1780 – на 12 март. Всички празненства са изнесени в църквата „Св. Михаил“ във Виена. Тези сведения са извлечени от каталога на неделните проповеди за светци от епохата на барока, съхранявани в манастира Клостернойбург⁴. Макар източникът да не е изчерпателен, той е все пак

² Вж. по-долу сведението за това в проповедта на Фандли; вж. също Bagin 1993. https://books.google.bg/books?redir_esc=y&hl=bg&id=bE0iAQAIAAJ&focus=searchwithinvolume&q=Maria+Theresia.

³ Подробно за този политически момент вж. у Jabes 2011.

⁴ Срв. индексите от каталога на тези проповеди (Welzig 1989). Най-общо за посветените на Кирил и Методий проповеди от Клостернойбург вж. у Бърлиева 2014 и Barlieva 2015.

достатъчно надежден ориентир и показва, че през XVIII в., почти до 80-те години, Солунските братя са почитани с литургия и проповед единствено във Виена. Празникът им обикновено не се отбелязва по това време нито в словашките региони, нито в Унгария и Чехия, за разлика например от този на св. Йоан Непомук – чешкия мъченик, канонизиран през 1729 г.

Кирил и Методий стават „интересни“ в края на XVIII-то столетие, когато се явява нуждата от фигури, които да обединяват зараждащата се национална интелигенция, предвождаща зараждащото се национално движение (Ковальская 2013: 71). Двамата светци се превръщат в символи на историческата културна традиция в словашките земи, както и на неразделената Църква, и са възприемани като такива както от реформаторски настроената католическа интелигенция, така и, главно поради идеята за славянското богослужение, от словаците лютерани. Основните интерпретации на Кирило-Методиевото дело в словашките земи, както и в Чехия, имат различна функционалност и различна интензивност. В цялото им жанрово разнообразие особено ефективен се оказва жанрът на проповедта, която най-директно донася до публиката проекта на националната идеология, и то по надконфесионален маниер, приемлив и за католици, и за протестанти.

Предмет на настоящите бележки е именно една такава проповед – *Concio historico-panegyrica de sanctis slavorum apostolis Cyrilo et Methodio* (Fándly 1795). Тя е излязла изпод перото на словашкия католически свещеник и просвещенец Юрай Фандли (21.10.1750–7.3.1811), писател и историограф, най-близък последовател на Антон Бернолак (1762–1813) и съосновател на Словашкото книжовно дружество⁵. Това учено общество се стреми към мобилизация на културния потенциал на словашката народност и създаването на словашки литературен език. Бернолак прави първата му кодификация с издаването през 1787 г. на своята *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum Dissertatio Philologico-Critica* (Bernolák 1787). Бернолаковският вариант на словашкия литературен език се основава на западнословашките говори и чешкия литературен език, но има сравнително кратък живот – около шест десетилетия. Той не става универсален за словашкото общество, на него пишат главно словашките католици, но въпреки всичко с тази езикова редакция се поставя основата на словашкия литературен език. Именно на „бернолаковски“ са написани произведенията на големия словашки поет Ян Холи и неговите преводи на класически поети (1785–1849), както и разглежданата творба на Юрай Фандли.

Прегледът на неговата хомилия *Concio historico-panegyrica de sanctis slavorum apostolis Cyrilo et Methodio* няма за цел да се занимава с нейните езикови и литературни характеристики. Проучване в тази перспектива

⁵ *Slowenské učené Towarišstvo*, създадено в Търнава през 1792 г.

е публикувано наскоро от словашката изследователка Габриела Михалкова (Mihalková 2020), която на базата на анализа на деиктичните изрази определя адресата на проповедта – „не индивидуалните слушатели, а националната общност“, пред която Фандли представя мисията на Кирил и Методи като част от „нашата“ [словашката] история и нейната проекция в „нашето“ настояще (Mihalkova 2020: 176). Фандли е един от патриарсите на словашката литература и неговите творби са изследвани от много различни аспекти на лингвистиката, литературната критика и историографията. Като ценно достояние на словашкото книжовно наследство съчиненията му са дигитализирани и общодостъпни в Мрежата⁶, а в няколко публикации е изведена темата за кирило-методиевските мотиви в тях (Bohačiaková 2007). Целта на моето проучване е тези мотиви да бъдат анализирани не сами по себе си, а в контекста на същинските кирило-методиевски извори, както и в паралел с развитието на някои от тях през периоди, излизащи извън времевата рамка на тези извори (IX–XIV в.). Преводът на български език ще запознае интересуващите се с този паметник на кирило-методиевската традиция, който не е (добре) познат в България.

Concio historico-panegyrica de sanctis slavorum apostolis Cyrilo et Methodio е похвално слово за славянските апостоли Кирил и Методий, определено в самия текст на Фандли като „проповед“ (срв. по-долу в превода на текста, част 1). Авторът обаче предпочита не обичайната дума за религиозна проповед – *sermo*, а по-неутралната *concio*, използвана от хуманистите под влияние на античната традиция и означаваща, освен „проповед“, и най-общо „реч“⁷. *Concio* е корумпирана форма на контракта *contio* на класическата латинската форма *contventio*, която означава ‘среща’, ‘свикано събрание’, а метонимично се употребява в смисъл на ‘реч пред публично събрание’ и като ‘място за реч, трибуна’ (Latin Dictionary 1879).

Панегиричното слово на Фандли започва, както всяка проповед, с библейски цитат. В този случай е използван стих от *Книгата Премъдрост на Иисус, син Сирахов*: „Нека сега да хвалим именитите мъже и бащите ни в тяхното поколение“ (Сир. 44:1)⁸, много използвана от Средновековието до днес при творби за възхвала – не само литературни, но също и вокално-

⁶ https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1271/Fandy_Kazne/1; през 2000 г. Словакия емитира в чест на 250-годишнината от рождението на Фандли сребърна колекционерска монета с номинал 200 словашки крони и надпис по ръба: NIE SILOU ANI MOCOUCI DUCHOM.

⁷ Например съчиненията на Еразъм Ротердамски *Concio de puero Jesu* (Erasmus 1641) и *De immensa Dei misericordia concio* (Erasmus 1534), както и *Concio de coena domini* на музикалния теоретик и богослов Хайнрих Галеан (Mahlmann-Bauer 2013).

⁸ Библия 2019. По това издание се привеждат всички библейски цитати в проповедта (тук *Премъдрост на Иисус, син Сирахов*).

музикални, както и при произведения на изобразителното изкуство⁹. С този цитат е зададена и темата на проповедта за празника на Кирил и Методий от 9 април 1758 г., произнесена в дворцовата църква „Св. Михаил“ във Виена от Непомук Дупени (Dupeni 1758), член на Ордена на премонстрантите от манастира Обровиц (Zábrdovice)¹⁰ при Бърно, апостолически протонотариус, прокуратор на ордена за провинция Чехия¹¹. Това е юбилейната петдесета проповед, произнесена там пред Моравското землячество. Написана около четири десетилетия преди Concio на Фандли, тази проповед е много интересен и подходящ паралел за сравнение. Нейното въведение е блестящ образец на бароквата словесност, в който библейските цитати се преплитат с постулати на отците на Църквата – за да внушат по най-въздействащ начин идеята за изпълнената с благодарност похвала, която е дълг към добротворците и чийто размер зависи от големината на тяхното дело. Псалм 75 и *Книгата на пророк Йеремия* (Йер. 32) са основата за внушаване на евангелската истина, че Божието добротворство се помни до днешния ден, дори то да е сторено за най-далечни предци. Така Дупени въвежда темата за прославата, която моравците дължат на Кирил и Методий (*Отци на Отечеството/Patres Patriae*) заради благодеянията им спрямо техните далечни предшественици, преведени от ужаса на безбожието към светлината на вярата.

Много по-различно, по-спокойно и някак „по домашному“ звучи ексордиумът на Фандли, който, оставяйки настрана витиеватата словесност, общува директно със своята аудитория. Той обещава на своите слушатели, че дори и да не блести с красноречие, неговото слово ще им бъде интересно с „новите и непознати“ неща в него. Авторът на проповедта поставя двамата мисионери редом с онези пратеници на Бога, „мъже, изпълнени с апостолски дух сред езичници и безверници, за да ги обърнат към католическата вяра, да дадат душата си, да служат вярно на Бога и да се спасят“, които са станали за словаците „духовни предци и най-велики апостоли“. В тази уводна част неколккратно се подчертава, че словаците дължат католическата си вяра на Кирил и Методий, макар да се споменава, че и преди това

⁹ Само няколко примера от различни епохи: мотетът *Laudemus viros gloriosos et parentes nostros in generatione sua* на словенско-австрийския композитор Яков Хандл (Jacobus Gallus, 1550–1591); стихът, поместен във винетка под портрета на император Рудолф II от Корнелиус Пинсен (1650, Британски музей); апостолическото писмо на папа Йоан XXIII за св. Йоан де Мата (S. Ioannis De Matha) от 1962.

¹⁰ Манастирът Обровиц (Zábrdovice) е един от приоратите, основан през 1209 г. от първия премонстрантски манастир в Чехия – Страхов. През 1733 г. той е въздигнат в абатство, днес е известен като Канония на премонстрантите в Нове Риши.

¹¹ За него не намерих други сведения. Един (друг?) Непомук Дупени през 1741 г. е бил председател на йезуитите в силезийския Тешин (днес Cieszyn) – според негово писмо от 29.07.1741 г. (<https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/48221/edition/44832>).

те са имали католически апостоли, чието кратко присъствие е определено като „мимолетна зора“.

Последната част на въведението завършва с емоционален благослов, който задава и образа на една имагинерна словашка земя от IX в., простираща се „от България, от потока Морава – чак до Хрон, а оттам нататък чак до сегашна Морава“. Появява се аналог на Велика Моравия – Велика Словакия, с интересно обяснение, много подобно на онова, което се появява в кирилometодиевистиката през последните десетилетия на XX в.¹²: в бележките на Фандли (вж. бел. 3) се твърди, че кралството на Светоплук, „извън днешна Чехия и Моравия“ се простиращо в Язигия (вж. бел. 39), Дакция, Мизия и Панония: „...всички тези земи били наричани от тогавашните писатели Чехия (Бохемия), но не и Моравия. Точно това име им донесе крал Светоплук с победните си походи, което означава, че това име е възникнало другаде, всъщност („síce“) в Мизия (в България). И че действително в Мизия е имало река, която гърците наричали Мораба, а ние Морава, то е явно това, което мнозина твърдят“ (Práve toto meno priniesol im víťazný Svätopluk a z toho vyplýva, že tento názov vznikol inde, a síce v Mézii (v Bulharsku). A že skutočne jestvovala v Mézii rieka, ktorú Gréci nazývali Moraba, my Morava, je zrejmejšie ako to, čo mnohí tvrdia)“. Изводът на Фандли е, че Велика Моравия се е простираща на територията между Долна Панония и Мизия и че именно моравците, които я населяват, са онези, отправили молба за мисията на Кирил и Методий.

Другият мотив, защитен в проповедта, е покръстването на моравците преди българите. За разлика от средновековните източници, в които често се среща фразата „postquam Bulgari crediderunt“ (след като българите бяха покръстени), отнасяща се до мисията на Светите братя, тук Фандли приема обратната хронология. Той цитира автора на историко-географското съчинение за местонахождението на Моравия и нахлуването на маджарите в нея (Szklenár 1784: 219–220). Ясно се вижда как по отношение на словаците е въведен мотивът за покръстването, който неизменно функционира в перспективата на националните доктрини на славяните. Моравците са идентифицирани и със словаците, и с чехите – великият апостол Кирил разпространил католическата вяра „в две държави – във Великата словашка и в чешката“. Мотивът е модифициран в сравнение със средновековния наратив, в който св. Методий е този, който покръства Борживой и неговия народ: „Достоен за това свето тържество и възхваля е нашият свети апостол

¹² Имре Боба (Boba 1971), Мартин Егерс, Чарлс Боулус в последните десетилетия на XX в. защитават именно една много по-южно разположена Моравия, а Мартин Егерс идентифицира столицата на Светоплук и мястото на смъртта на Методий с унгарския град Марошвар/Чанад (Eggers 1996). Критично представяне на някои от тези теории вж. у Бърлиева 1999; за топонима Морава – вж. Чешмеджиев 2000 и Станев 2016.

Кирил, защото е засадил в тези две сърца – на крал Светоплук и на княз Борживой, светата пшеница, а за кратко време по-късно и в цели две ниви нашата католическа вяра, в две държави – във великата словашка и в чешката, където после тя израсла от пресен корен – прясна и здрава и щастливо се разпространила нататък. [...] И както дотогава са били Богу мили словациите, тъй мили на Бога станали и чехите“ (§11; §14).

Докато чешките средновековни кирило-методиевски извори поставят във фокуса си по-скоро архиепископ Методий, то тук Кирил е основната фигура – именно Кирил обръща към християнската католическа вяра словаци, моравци и чехи, а през това време неговият брат Методий „учи българи и хървати по българските и хърватските земи“. Когато Кирил отишъл в Рим, след като напуснал словациите, там се върнал от хърватите и Методий. Кирил в напреднала възраст завършил във Вечния град земните си дни, а „Методий, воден от голямото желание за душевно спасение на народа, се върнал отново в българската земя, а и отново при нас, в словашките земи, после в Моравия, а после и в Чехия при същия този княз Борживой, при когото преди него бил дълго време брат му Кирил“ (§18).

Виждайки Кирил и Методий в редицата на Христовите апостоли, Фандли ги поставя под юрисдикцията на папа Адриан II, който „им дал свободата, че да учат не само гърците, но и други народи като българи, словаци, моравци и чехи, но най-напред по кралска воля да се установят при набожния словашки крал Светоплук“.

Около имената на Светополк и Борживой е изградена прочувствена апология на владетелите покръстителите, избавили своите народи от греха на езичеството. Ако историческите източници и изворите за кирило-методиевската традиция са еднозначно положителни по отношение на Борживой, то това не е така по отношение на Светополк. *Кристиановата легенда*, *Моравската легенда* и *Beatus Cyrillus* намекват за конфронтация между светската и църковната власт във Велика Моравия, а мнозина учени виждат в това една от причините за съда над Методий в Регенсбург и неговото осъждане. Съглашателската политика на Светополк по отношение на църковната ситуация и най-вече на Моравската мисия подрива устоите на Моравския диоцез и на славянското богослужение, водейки към заника на Кирило-Методиевата мисия (Сотиров 2003). Фигурата на Светополк и баварските епископи са описани в перспективата на католическото единство – идилична версия на злощастните събития от 70-те години на IX в., в която баварските епископи събират свидетелства за набожността на Светополк и пишат с възторг до папа Йоан VIII за разпространението на вярата между словациите. Както е известно от писмата на папа Йоан VIII, голяма част от тази кореспонденция съдържа укорите на Рим до баварския епископат заради отношението към архиепископ Методий. Княз Ростислав, чието послание до византийския император Михаил III се смята за причина за

мисионерската дейност на Константин-Кирил и Методий във Велика Моравия, изобщо не се споменава в проповедта на Фандли. Вместо него тя прославя неговия племенник Светополк, узурпирал престола на ослепения от съда в Регенсбург Ростислав.

Проповедта на Фандли завършва с верноподаническо напомняне за „набожното преклонение на пресветлата унгарска кралица Мария Терезия“¹³ към светите апостоли, за чийто празник тя се е погрижила да бъде честван именно на 14 март – така както Господ е дал на евреите същия ден за празник: „Паметен да бъде този ден за вас. Празнувайте го във вашите поколения като празник, посветен на Господа“ (Изход 12)¹⁴. Така авторът въвежда алузията за Кирил и Методий, извеждащи от робството на езичеството словаци, чехи и моравци, така както Господ показва пътя към обетованата земя на богоизбрания народ.

Проповедта на Юрай Фандли е един от примерите за това как образите на Кирил и Методий функционират като основополагащ елемент при конструиране и поддържане на колективната идентичност в епохи на отнета или неосъществена държавност. Текстът изобилства с исторически сведения, почерпани от предшествващи източници, но интерпретирани в духа на митологичното мислене и библейската образност. Върху паметта за покръстителските мисии на светите братя са напластени изопачени сведения и анахронизми, обагрени с месианската идея за първенството на словациите сред всички славянски народи, на които именно те са дали своите апостоли и спасението в Христовата вяра. Целият текст носи силния патриотичен заряд, заложил преди столетия кирило-методиевската традиция като основен камък на словашката национална идентичност и идеята за Кирило-Методиевото наследство като „жива старина“, културно послание от миналото (вж. Беновска-Събкова 2004: 29), което в настоящето се преформатира в най-разпознаваем символ на държавната идеология на младата словашка държава. Модерното преосмисляне на тази традиция в Словакия би създадо там мощен генериращ модел на развиващи се културни стратегии, ако преекспонирането ѝ в историко-патриотичен план не я лиши от съвременна европейска перспектива.

¹³ Австрийската ерцхерцогиня Мария Терезия, императрица на Свещената Римска империя (1745–1765), в този момент е кралица на Унгария и на Чехия (1740–1780).

¹⁴ Нисан е първият месец на еврейския религиозен календар, а 14 нисан, навечерието на Пасха (песах), – денят, в който се празнува освобождението на евреите от робството в Египет и е най-големият еврейски празник.

Concio historico-panegyrica de sanctis slavorum apostolis Cyrilo et Methodio (1)¹⁵.

„Laudemus viros gloriosos et parentes nostros in generatione sua“. Ecc.44.v.I¹⁶

ПРЕВОД НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Историко-панегирично слово за светите славянски апостоли Кирил и Методий¹⁷

„Нека сега възхвалим именитите мъже и предците си по потекло“ Сир. 44:1¹⁸

Еднакво трудно е за един проповедник да проповядва както за нещо всеобщо познато, така и за нещо, което е почти непознато и известно на малцина. В този случай нито богомолците, нито проповедникът разполагат с достатъчно познания, а при първото, известното, има друга трудност – проповедникът да съумее да разкаже на слушателите си познатата и вече много пъти проповядвана от амвона материя така, че тя да проникне дълбоко в сърцата им, сякаш я чуват за първи път. В такива случаи и за проповедника, и за историка става наложително да използва дребни факти и случки, но те да са истински и достоверни. Макар в проповедите да се вмъкват славни и свети дела на Божиите светци, все пак от умениято и сладкостта на проповедника зависи да ги покаже такива според собствената си воля. Така различни свети истини от устата му могат да изглеждат като старо, вече похабено злато и сребро, макар то да не е загубило нищо от цената си поради старост. От друга страна, той може като златаря да го лъсне и изчисти от наноса на времето. Моята днешна проповед не е украсена с красноречие, но вярвам тя да ви бъде интересна и ценна поради това, което ще е ново в нея и непознато за вас.

2. Макар проповедта ми да разказва за едно от най-големите Божии съвършенства, част от неговите необятни възможности, за които в делата си Бог от никого позволение и помощ не иска, все пак, за да ни предостави още повече от своята доброта и благодат, за изпълнението на Божията си воля, той призовава на помощ тези, които са му отдадени така, че да накара и грешника със затворено за него сърце да го отвори, та и в него да влезе светлината на Божията милост и с помощта на дара на Божия дух да може да извърши светите си дела. По тази причина нашият Спасител Иисус Христос изпрати своите апостоли по широкия свят да учат всички народи на неговата спасителна вяра. По тази причина той изпраща мъже, изпълнени с апостолски дух сред езичници и безверници, да ги обърнат към католическата вяра, да дадат душата си, да служат вярно на Бога и да се спасят. Така небесният пастир непрестанно изпраща своите духовни заместници сред грешните люде и заблудени овце, докато стадото му не стане едно цяло с един единствен пастир. Това трябва да се разбира, когато в глава 10 св. Йоан казва: „Имам още и

¹⁵ Цифрите в скоби са номерата на бележките в оригиналния текст на Фандли (Fándly 1795) и в настоящата публикация се намират на края на превода на български език.

¹⁶ Sirach sive Ecclesiasticus, 44:1 (Biblia 1983: 1085).

¹⁷ Преводът е направен по текста на електронната публикация в https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1271/Fandly_Kazne/1#ixzz74w8qiMT1. Най-голямата заслуга за този превод принадлежи на Людмила Котарова (†2021), светла да е паметта ѝ!

¹⁸ Премъдрост на Иисус, син Сирахов, 44:1 (Библия 2019: 988).

други овце, които не са от тази кошара, и тях трябва да поведе¹⁹. С много апостолски наместници, които живеят по различни краища на този свят, ще трябва да дирим заблудените изгубени езически души и с много усилие, с пот на челата и с учението католическо да ги доведем в Христовото стадо. Едни от тях, от тези апостоли и благословени мъже, са светите Кирил и Методий, за чиято чест и слава вие сте се събрали, за да им отдадете заслужената слава и да хвалите в молитвите си Бога и тяхното дело като духовни свои предци и за поколения най-велики апостоли. Нашите езически стародавни словаци са имали преди тях двамината и други апостоли и католически учители²⁰, но тяхното кратковременно учение е било като мимолетна зора. Едва след голямото и велико учение на свети Кирил и свети Методий над едновременния погански словашки свят е засветила чак до днес като ясен ден нашата католическа вяра – спасителка, към която ни обърнаха тези двама свети учители (2).

3. Благословена си била от Бога! Стародавна, великословашка и великоморавска земя, от България, от потока Морава – чак до река Хрон, а оттам нататък чак до сегашна Моравия и триумфално разширена Чехия (3). Благословени за тебе са били онези времена, в които Бог е намерил за теб и изпратил тези свети учители, че да издирят твоите блудни погански души, тъй както се дирят заблудените овце и се вкарват в овчарника със страстно Божие слово. Благословени да сте вие наши свети апостоли, че сред нашия словашки народ сте извършили така щастливо своето свято дело по примера на най-висшия небесен пастир; вие сте благословените наши предци, показали пътя към небето на повереното ви словашко поколение! Едно нещастие само намирам за вас, моите слушатели и набожни поклонници – това, че точно аз трябваше да се възкача на амвона на това днешно тържество и че моята сила и красноречие не могат да достигнат красотата на апостолското им дело за неговата възхвала; че определеното ми за това време е твърде малко и не позволява да спомена дори накратко всичките им дела и да отдам заслужената им възхвала. Но тъй като, дори да се отклонявам в извинения, аз съм длъжен да говоря, моля ви, мои най-мили слушатели, нека е благодатна вам моята молба и днешната ми реч, нека и аз, и вие с вашата набожност да възхвалим заедно тези свети мъже, възхвалявани духовни предци на нашите поколения. Имаме причина да им отдадем днес тази възхвала и тази голяма набожност, защото тя не винаги им е била отдавана, и след много години нашата кралица заедно със Светия римски престол е определила днешния ден да бъде белязан с тази набожност и на него с божествени служби да ги пазим и да ги почитаме. Отбележете това в моята днешна реч като предписание (4).

4. Св. Кирил и Методий заслужават тази слава и това похвално слово заради тяхното велико апостолско дело за спасението на нашия словашки народ. Затова те са мъже, възхвалявани от поколения наши словаци и наши духовни предци, защото те са били нашите най-велики духовни пастири и най-велики словашки апостоли.

¹⁹ Иоан. 10:16.

²⁰ В началото на IX в. започват евангелизаторските мисии към Моравия от баварския диоцез Пасау.

5. И за да не ви досади моята предълга реч запомнете, че ще я слушате за чест и възхвала на тези наши велики патрони, за които ние, словаците, сме длъжни да им бъдем най-благодарни след Бога за туй, че нашият славен народ много стотици години вярва в единственото си спасение в католическата вяра, която ревностно пази. Благословени да са очите на нашите първи католически словаци, които са видели тези наши първи и най-велики епископи; благословени ушите, които са ги слушали! За да можете и вие, мои най-мили слушатели, да бъдете благословени, запазете в сърцата си това мое днешно слово и бъдещите божии слова и ги пазете, но най-напред набожно ме изслушайте!

Предписания и доказателства

6. На всеки човек, но най-вече на такъв с духовен сан, най-голямо задължение във всички негови дела е не за своя полза да отдаде почитта си към тези, които я заслужават, както и самият той да дири божествената възхвала и да я разпространява. Това е бил промисълът на всички дела на всемогщия ни Създател, когато той изпълнил небесата с ангели, а земята с люде, за да има той както на небето, тъй и на земята, умножители на своята слава, както той самият говори за това чрез Исая (4:37)²¹: „Всеки, който се нарича с Моето име, когото съм сътворил за Моя прослава, устроил и създал“. Тази Божия промисъл никой не изпълнява по-вярно от този, който на много езици възхвалява Бога, който не само сам Бога хвали, но и усърдно работи за това, щото името Божие да бъде и от много други възхвалявано. За тази цел в Стария завет Бог определил пророците и патриарсите, а в Новия – своите апостоли, както четем у св. Йоан в 15 глава, 16²², по-точно казаното за св. Павел (Деян. 9:15.): „...той Ми е избран съд, да понесе името Ми пред народи, царе и синове на Израил“. Затова няма по-велик и по-възхваляван институт на Светата църква от апостолския сан, който и сам Бог в своето Свето Писание поставя на предно място²³ (1 Кор. 12:28). Затова Бог поставил апостолите на най-предното място в църквата и много на брой, защото те самите, а чрез тях и други, разпознават справедливата вяра, изричат и възхваляват Бог Отец и този, който Той изпрати – неговия син Иисус Христос.

7. Но за да не си помислят някои от вас, тук присъстващи, че съм подготвил днес това свое похвално слово, за да възхвалявам чрез него нашите днешни словашки апостоли и чешките също, ще спомена за тяхна радост и за радост на тези тук, мнозина апостоли и от други страни, както и други държави и техните свети апостоли. Бог Отец от небесата е изпратил за целия свят своя еднороден син, за да го освободи от първородния грях и да му съобщи за справедливата вяра, а чрез нея да му посочи пътя към небето, което Сина Божи и направил. И за да не загине нито

²¹ Вещност тук има грешка в печатния оригинал на проповедта (с. 456), става въпрос за Исая 43:7, в бълг. превод Ис. 43:7, с. 657.

²² „Не вие Мене избрахте, но Аз избрах вас и ви определих да излезете в света, да принасяте плод и плодът ви да бъде траен, та каквото и да поискате от Отца в мое име, да ви се даде“ (Иоан. 15:16).

²³ „И Бог постави в Църквата всеки на определеното му място: първо апостоли, после пророци...“ (1 Кор. 12:28).

една от така скъпо избраните Божии овчици след неговото възшествие на небето, той разпратил по целия свят изучените от него апостоли, по един на всяка една отделна страна и отделен народ, и им заръчал да учат людетe. Така например Бог изпратил свети апостол Петър да учи на Христовата вяра най-напред евреите, оттам го пратил в Рим, където той за вярата си умрял. Свети Андрей е бил апостол в страната Скития и в Тартария, а после бил разпнат в Ахея. Свети Йоан бил апостол в Мала Азия, а по-късно умрял на остров Патмос. Св. Яков²⁴ обърнал към вярата Израел, а после бил заклан от Ирод. И тъй различните апостоли се разпръснали по различни краища на света, всеки от тях казвал на новия си народ, че Бог е един и Светият кръст е един, и вярата, която ще ги спаси, е една. След време и след делата апостолски Бог се смилил и над грешниците, и над техните потомци и тъй не само пратил апостол във всяка страна, но ако в нея имало повече от един народ, пратил за всеки народ отделен апостол. Ще спомена поне някои от тези страни: св. Амвросий бил апостол в италианската страна, на испанската – св. Леандър²⁵, на французката св. Ремигий, на саксонската св. Лудгер, на баварската св. Руперт. Австрийците признават за свои апостоли св. Северин и св. Бонифаций. В Молдавия, Валахия и другаде по поречието на Дунав апостолите св. Никита²⁶ и св. Теотим²⁷(5), обърнали на правата вяра живеещите там стародавни словаци. Хърватската страна била обърната в католическата вяра от нашия св. Методий. Бог дал на унгарските земи като първи апостол св. Стефан. Полските земи били обърнати в католическата вяра от св. Адалберт, този пражки чешки епископ, покръстил в Естергом св. Стефан, на когото католическите унгарци винаги трябва да са благодарни, че ги е подкрепил в католическата им вяра и им изпратил добри католически учители (6). Тогава когато св. Адалберт все още бил при бащата на св. Стефан, други чехи пристигнали в Унгария, и то чак в Естергом, и виждайки там свой сънародник, познали в него св. Адалберт и възкликнали: „Това е нашият баща, това е нашият възвишен Татко“. Оттогава тамошният манастир на бенедиктинците бил наречен на чешки „Тата“ (Táta). Ако този манастир заедно с абатството още стоеше, както по времето на граф Теодат, който е бил кръстникът на св. Стефан, там биха потвърдили сега истинността на моите слова²⁸. Стига обаче и това, че близо до Естергом и до днес го има градче на име Тата (7).

8. Кои свои апостоли са възхвалявали по онова време нашите стародавни словаци? Тези, за чиято възхвала днес сме се събрали тук – светите равноапостоли Кирил и Методий. Те са били апостолите на тези земи, на които и сега живеем и на техните околности. Те са били най-големите апостоли на словациите и те са отворили за тях небесните порти. Така както те някога неуморно се грижели за нашето спасение, така и ние днес трябва неуморно да ги почитаме и възхваляваме. Ако св. Павел може да се хвали за апостолското си име, както и в своето Свето Писание

²⁴ Яков Забедеев (Яков Стари).

²⁵ Леандър Севилски.

²⁶ Никита Ремесиански.

²⁷ Св. Теотим от Томи.

²⁸ Латинската *Chronica Hungarorum (Chronicon Pictum)* от втората половина на XIV в. разказва, че всъщност св. Стефан е наричал така своя кръстник, легендарния граф Деодат от Сан Северино в Апулия, чието име звучало на унгарците като „тата“ (*Chronicon* 2018: 82).

се описва като Павел, слуга на Исус Христос (Рим. 1:1), призван за апостол, и аз сега мога да кажа за св. Кирил и св. Методий, слуги на Исус Христос, избрани за словашки апостоли. Но кой ги е избрал? Кой е изпратил тези избраници и кога? Изпратил ги е за спасението на душите на всички славяни нашият милостив Бог тогава, когато след Рождеството на единствения му син Исус Христос били изминали деветстотин години. Св. Кирил и Методий са от един гръцки род, от една кръв, от една вяра двама родни братя, пристигнали от източните страни, избрани от Рим по времето на римския папа Николай I. Те са донесли със себе си от остров Херсон мощите на св. Климент III²⁹, като са останали в Рим чак до възкачването на папа Адриан II. Той, виждайки, че са свети люде, изпълнени с апостолски плам, им дал свободата, че да учат не само гърците, но и други народи като българи, словаци, моравци и чехи, но най-напред по кралска воля да се установят при набожния словашки крал Светоплук.

9. Чак до този кралски двор достигна апостолският глас на тези наши апостоли, поради което и владетелят ги призова. Този Светоплук (8) бил крал, щастливо победил в много войни в света, възхваляван за своята воинска сила и мощ, страшен за много народи от многото му победи, когото самата природа украсила по чуден начин с много качества, като още от самотното му детство на езичник, наред с военната сила и мощ е растяла в него и жаждата му по нашата справедлива вяра. Това е нещо рядко срещано и затова е ценен пример за всички – да приемат с радост и отворено сърце правдата за светото евангелие също като езичниците, в чиито уши тя толкова силно звъни. Но в ушите на Светоплук, в неговото сърце и душа, божествената правда за католическата вяра била толкова силна, че тази искра с нищо не можело да бъде угасена, освен с водата на светия кръст. Когато бил обучен и покръстен от св. Кирил в нашата католическа вяра (9) със Светия дух и изпълнен с апостолски плам (10), той прогонил фалшивите езически богове и техните поклонници и на тяхно място построил католически църкви на нашия справедлив Бог. Поставил в тях запалени за вярата свещеници, построил училища за младежта, в които довел достатъчно много учители, на които дал достатъчно доходи за тяхната работа да проповядват и в църквите, и в училищата справедлива набожност, която още повече да се разпространява. По тази причина той създал Велехрадската епископия. За неговата набожност, за неговата гореща апостолска вяра няма нужда да говоря повече днес. За това говорят писмените свидетелства относно набожността на Светоплук, които баварските епископи събирали за светия римски престол и писали до римския папа Йоан за разпространението на католическата вяра между словаците. По-добре да се върна към началото на моята реч.

10. Славни кралю Светоплук, твоя и на надалеч ширналото се твое царство е земята, на която за твоето и нашето спасение Божията грижовност е изпратила тези двама свети славянски апостоли. Твоята велика страна беше като пустиня, изоставена от вярата, в която твоите люде, непознаващи Бога, без вяра, без Божии заповеди, били изгубени като блудни овце, без духовни пастири, които да ги нахранят. О, с колко жал в сърцата и с болка на лицата тези двама апостоли поели тази ези-

²⁹ Възшност традицията свързва Кирил и Методий с намирането на мощите на папа Климент I, трети Римски папа след св. Петър.

ческа пустиня. Казвам ви, че първият им поглед върху нея е бил толкова болезнен, със сълзи и плач като този, с който Иисус Христос е погледнал град Йерусалим и заплакал. Те видели тази голяма славянска страна като някаква благословена земя, на която не ѝ липсвали нито здрав въздух, нито плодородна земя. Намерили в нея честен славянски народ, който я е населявал още преди рождението на Спасителя, народ, на чието лице като върху черна руда блестели чисти златни жили, личали приятелска приветливост, ум и разум, смелост за велики дела и велик дух (11). И само едно единствено нещо било много болезнено – това, че без светлината на спасителната вяра този народ блуждаел в тъмата на езическата заблуда, сляп, като сляпа къртица под земята. За неговото просветление и учение се захванали с голяма жар да работят тези двама свети апостоли, като без умора ходили по села, градове и паланки да разнасят навсякъде католическата вяра. И тези тъмни планини и големи долини, високи върхове не са били пречка да угасят техния апостолски плам. Техният свети глас, който вика в пустинята, е звучал навсякъде и тъй като гласът им бил богат и със сладкодумие и красота, бил е и осветен и силен със светото учение за Божието милосърдие. Всеки, който го е чул, е отворил ушите си за него, дал му е и своята вяра и така поганските словаци били призвани и се преклонили пред светата вяра. Щастлив е този знак, който Спасителят Иисус Христос дава на своите овчици, тъй че те да разпознават гласа на своя пастир, да го слушат и следват. (Иоан. 10³⁰).

11. По заповед на краля се урежда държавата, кралската набожност прави набожен и подчинения му народ, и кралските придворни. В двора на вече католическия крал Светоплук отишъл и чешкият княз Борживой, още езичник. С учението си св. Кирил обърнал и него към католическата вяра и го покръстил (12). Така стародавната моравско-словашка държава и чешката по едно и също време приели началото на нашата католическа света вяра от нашия апостол св. Кирил. Той заслужава огромна възхвала за това, че е изпълнил божията повеля, дадена на духовните пастири, да проповядват Божието слово мъдро и правдиво, да бъдат свети слуги, набожно да изпълняват църковните си задължения и като истински работни и верни стопани да садят богато добра пшеница, т.е. храната на божие слово, което да раздават на своите слушатели, това прескърно зърно на светата святост да дават на своите люде, да ги хранят набожно с него, тъй че да пасат овчиците си не с плевел, а със справедлива трева. Достоен за това свято тържество и възхвала е нашият свети апостол Кирил, защото е засадил в тези две сърца – на крал Светоплук и на княз Борживой, светата пшеница, а за кратко време по-късно и в цели две ниви нашата католическа вяра, в две държави – във великата словашка и в чешката, където после тя израсла от пресен корен – прясна и здрава и щастливо се разпространила нататък.

12. После чешкият княз Борживой се разделил със Светоплук и неговата великоморавска държава и се върнал в своята родна Чехия, тогава още езическа, а св. Кирил продължавал да превъзпитаваш в новата вяра словаците. Завръщайки се у дома, Борживой казал на жена си на име Людмила да го посреща вече като католически християнин и ѝ разказал какво му се е случило при Светоплук и словаците.

³⁰ „Когато изведе овците си, върви пред тях и овците вървят след него, понеже познават гласа му“ (Иоан.10:4).

Тя признала, че също е с отворено за Бога сърце, че това е добра, справедлива и спасителна вяра, за която мъжът ѝ говорил и много съжалила, че и тя не е била с него и нея този свят епископ не е покръстил. Междувременно, когато Борживой, вече като католически християнин, се заел пак да управлява държавата си, неговите чешки сънародници, още езичници, които също били в управлението, били недоволни от него и започнали брожения. Борживой оставил съпругата и децата си и отново тръгнал за Велика Моравия при Светоплук – там, където бил кръстен и където пред краля и пред св. Кирил бил обещал да остане завинаги в католическата вяра и да построи църква в чест на възнесената на небето Богородица, ако Бог укроти неговите разбунтувани езичници. Докато Борживой отсъствал от страната си, неговите чешки люде, които били много надълбоко в езичеството и в неверието си и живеели разпуснато като разпръснато стадо без пастир, никой от никого страх нямал и си правел каквото си иска, един на друг си причинявали злини и един друго крадели. Тази разпуснатост признавали дори властници и управители и накрая признали, че тази разпуснатост е по причина, че людете нямат свой водач, свой католически пастир. Така накрая се разбрали и обадили на своя княз във Великоморавия да се връща. Борживой се върнал в Чехия, но не бил сам. Той взел от словациите със себе си нашия свети апостол Кирил, в когото вярвал, че ще укроти чехите. Като се върнал у дома, св. Кирил кръстил в нашата вяра жена му Людмила и двамата му сина.

13. Нямам думи да опиша с какъв плам и желание княжеският дом почитал вярата, бил за пример и много чехи поискали да го последват. Както пилците се крият под крилото на кокошката, така после и народът на Борживой се скупчил под милостта на светия кръст. Тъй както поданиците набожно вземали пример от своите водачи по света набожност, както много словаци вземали за пример своя крал Светоплук, така и много чехи вземали пример във верността към вярата в кръста и католическата вяра и последвали в нея своя княз Борживой. Тъй е то, истина е, че когато господарите са набожни, набожни са и поданиците им. Такива са правилата и людете са им като огледало. Земните и народните господари са като градския часовник, поставен на градската кула, по който всички граждани си подреждат делата, и както господарите дават пример за набожност и нравственост, вършат добри дела, толкова повече привличат и своите люде към подобни дела. Така се случило, че свети Кирил със своето учение и княз Борживой с пламения си пример успели да отблъснат езичеството и го премахнали. Така Чехия се сдобила вече с ново лице, изглеждала като нова държава, облечена в одеждите на светия кръст, пременена духовна невеста на своя жених Исус Христос. Така и апостол свети Кирил множал все повече своето духовно стадо. Тогава се изпълнило туй, що много отдавна пророк Исаия проповядвал: „Тълпата, която живеела в тъма, зърнала велика светлина, която пробила сянката на смъртта и светнала светлина“ (Ис. 9:2)³¹. И колкото по-силно светела светлината на католическата вяра над чехите, толкова по-вярно те служели на Бога, а Борживой, верен на обета, който дал при Светоплук, наредил да

³¹ „Народът, който живее в тъмнината, ще види силна светлина; тези, които пребивават в страната на смъртната сянка, ще ги озари светлина“ (Ис. 9:2).

се построи църква за чест и възхвала на въздигнатата в небесата Богородица. Това станало в Чехия, в Прага, и тя е била първата католическа църква.

14. И както дотогава са били Богу мили словаците, тъй мили на Бога станали и чехите, та от времето на Борживой и на свети апостол Кирил с Божията помощ са се размножили и построили много училища, които се изпълнили с ученици, много свещеници са били ръкоположени, после били построени много църкви и параклиси за людете с нашия език, за туй католическата вяра все повече и повече да се разпространявала сред тях. От тези много църквици, построени от Борживой, все още съществува параклисът във възхвала на светите апостоли Петър и Павел на пътя между Прага и Вишеhrad. И друг такъв има на Вишеhrad, посветен на св. Климент. Има много стари църкви, построени от старите католически словаци като свидетелство за тяхната набожност и сведенията за нея, които някои верни историци са написали за нас (13).

15. По ноктите ще познаеш лъва, по перата птицата, по одеждите и езика – сънародника. Словаци, мили мои сънародници, вашата вяра в Бога, приветливост към ближния, честност и почтеност са белезите, по които се познавате сред другите. Благодетелство към Бога и към ближния, което у някои народи вече е поизстинало, във вашите сърца още гори, верността, която в някои страни е вече отдавна погребана – тя е ваша (14). Справедливостта, която у някои отдавна вече крачи на патерици, у вас все още е бодра, ходи бодро с бодра крачка и бодро цъфти. Комуто тези мои думи се струват премного, той ще да е и при най-ясното следобедно слънце заслепен от тъмнатата на вълчатата тъма, малко хроники ще да е чел и затуй не вижда видимата истина (15). За представянето на похвалните словашки дела се обръщам към князе, крале и императори от нашите предци, чиито глави като велико признание са носили и унгарската апостолска корона (16). За представянето на славянската набожност изхождам от мнозина представители от нашето поколение достойни и най-висши игумени, прелати, високо почитаеми епископи (17). Тук е редно да споменем високообразованите мъдри словашки учители и световноизвестни мислители, произлезли от нашия народ, но да ги изброя би било толкова трудоемко, колкото да изброя и назова всички звезди на небето (18). За тези само бегло споменати от мен високи нравствени ценности на словаците, техният многообразован и почитан историк [Папанек]³², си позволи да прехвърли върху им божествената благословия, която Бог е дал на стария Авраам в Стария завет (Genesis Cap. 12), [казвайки, че] когато словашкият народ умножи и разпространи тази вяра по целия свят, по далечните страни, които Бог им е подготвил, всемогщият Създател му дарява своята голяма благословия и ще извиси ценностите му и името му над другите народи (19). Всеобщо известно е, че такива предимства, такива досега всеизвестни качества, са засети у него като в много плодородна земя заедно с естествените му, дадени от природата качества – не е нещо за криене, че когато се съберат на едно място добрата природа и умението, и сръчността, това води до съвършенство. Тези възхвалявани качества с божията помощ и благословия, и с набожното старание на людете издигат народа ни така, че да заслужава напълно тази възхвала. Както мъртвото тяло, лишено от душата, остава неподвижно и вече

³² Папанек – Juraj Pařánek (1738–1802), словашки историк и католически свещеник.

за нищо не става, така и човек, който по природа има способностите да води почтен живот, но няма воля за това, неговите способности не се развиват според тази почтеност и не заслужават възхвала. Виждам тук сред вас, мили мои слушатели, много почтени и набожни словаци, по природа морални люде, чиито качества ги красят до степен, че градят възхвалата на нашия народ пред света със своя набожен плам да следват стъпките на нашите праведни и свети предци и този набожен род все повече да се умножава. Можем да се похвалим, че мнозина от нашите набожни словаци са признати за светци вече от светата църква (20). Може само да ни радва това, което и другите народи виждат – нашата католическа църква има тук на земята мнозина свои набожни учени, които водят свят живот като духовни лица, издигнати във висок духовен сан, които я красят така, както ярко я осветяват свещите на нейните свещници (21).

16. За такъв свят живот засади корени свети Кирил сред словаците, а и сред чехите, разнасяйки Божието слово. Той остана сред тях доста дълго време и когато видя как щастливо разцъфтява католическата вяра по тези земи и как може вместо себе си да постави словашки и чешки свещеници, той направи в кралската църква „Пред Тин“³³ последната проповед пред своя народ, сбогува се с княза, благодари на чешкия народ за всичкото добро, което са му сторили, и им поиска прошка, ако някога някому не е отговорил, както той е очаквал. Християни! Това е живот, който досега се показва като живот апостолски. Заслужава хвала св. Павел за това, че някога със своята набожност е отговорил на обвиненията на милетяните, когато с извинение и молба за прошка си е тръгвал от тях. Такава възхвала е заслужил и св. Кирил от чехите и от словаците, когато ги е помолил да му бъде простено. Похвално се е сбогувал и Сина Божий със своите апостоли. Преди Сина Божий да си тръгне от тях, преди да тръгне към небесните порти, той разперва над тях божествените си ръце и ги благославя с божествена благословия. Така е направил и св. Кирил, когато си тръгвал от чехите и словаците, и им пожелал цялата Божествена благодат.

17. Не само в това св. Кирил е бил подобен на св. Павел или на Сина Божий. Има и нещо друго подобно, щото както Сина Божий е оставил след себе си апостолите, така и св. Кирил оставя след себе си свои последователи – свещеници както сред чехите, така и сред словаците, които самият той е ръкоположил. Не мога за това кратко ми отредено време да не възхваля светия живот на моя народ и ролята на св. апостол Кирил сред него, само ще допълня, че той е достоен за най-великата възхвала, като лице, което в себе си има най-голяма любов към ближния, каквато той наистина има, който е готов да посвети и живота, и душата си за спасението на ближния. Така св. Кирил е положил и живот, и време, и душата си за този велик апостолски труд и в много опасни моменти е отдал всичко това на своите ближни поверени нему словаци. Затова той е достоен за най-голямата възхвала на днешния празник. Украсен с такава велика възхвала и с такива големи заслуги, св. Кирил се разделя с чехи и словаци и се завръща в Рим.

18. Къде е останал през това време неговият брат св. Методий? Докато св. Кирил обръщал към християнската католическа вяра словаци, моравци и чехи, него-

³³ Става дума за църквата „Света Богородица Тинска“ (kostel Matky Boží před Týnem) в Прага, чийто най-стар градеж е от XII в.

вият брат Методий е обучавал българи и хървати по българските и хърватските земи. Когато св. Кирил отишъл в Рим, след като напуснал словаците, там се върнал от хърватите и Методий. После Кирил в напредналата възраст завършил там земните си дни и бил погребан в църквата „Св. Климент“, където и досега нашата църква го славослови за безбройните му добри дела и чудесата, които е извършил, така както и ние го възхваляваме като наш свети апостол. После Методий, воден от голямото желание за душевно спасение на народа, се върнал отново в българската земя, а и отново при нас, в словашките земи, после в Моравия, а после и в Чехия при същия този княз Борживой, при когото преди него бил дълго време брат му Кирил. Както първият ни апостол, така и този втори – Методий, участвал в много мисии дълго време. Там той срещал словаци, моравци и чехи, които все още живеели в заблудата на езическата вяра, учил ги, покръствал ги и ги подкрепял, вко-ренявал в техните сърца на новопокръстени католици значението и устойчивостта на нашата свята вяра, представил на Светия престол в Рим молба да могат новите словашки и чешки свещеници да служат пред новите словашки и чешки католици светата литургия на своя език. Макар Светият римски престол да отхвърлял тази молба, все пак като по чудо, подкрепено от Светия дух, най-накрая я е приел (22). Така, както магнитът привлича към себе си желязото, така и светата литургия и други свещенодействия на словашки език силно привличали блудните словаци и чехи към католическата вяра, винаги приемали с благодарност св. Методий и с ревностен ум светото му учение благочестиво ??? и се тълпели при него така, както гладни риби се събират при добра храна. Когато и където свети Методий проповядвал нашата вяра на нашия език, неговото сърце било така пламенно като огъня на Синайския връх, когато там Бог е давал своите заповеди на Мойсей; гърмели са страшни гърмежи и страшни светкавици са святкали чрез гласа на Методий от амвона и от този глас езическите богове са треперели, падали и се разпръсвали.

19. После (23) свети Методий, уморен след толкова пътища и работа, в святост починал на стари години в Рим и почива след смъртта си редом до своя брат св. Кирил. И двамата са погребани в църквата „Свети Климент“ и от тогава досега техните тела са осветени с големи чудеса и в Деня на страшния съд техните души ще светят ясно като звездите на небето. Такава света възхваляла са заслужили нашите словашки апостоли за своя свят живот, каквато в 78-та година от смъртта им е отдал като почит по-малкият син на Борживой – Болеслав, бащата на свети Вацлав, който във възхваляла на тези наши двама апостоли е изградил знаменитата църква в града, на който Борживой дал името на по-малкия си син Болеслав и който и до днес се зове Стара Болеслав³⁴. По този светъл пример на първите набожни чешки князе, пресветлата унгарска кралица Мария Терезия също е проявила своето набожно преклонение към нашите свети апостоли, показала е своята майчинска ласка към нашия словашки народ, когато през 1777 година е измолила от Светия римски престол за нас духовната и свята радост да се отслужва във всички нейни

³⁴ Brandýs nad Labem-Stará Boleslav. Църквата „Св. Климент“ е била построена в края на XI в. Фреските в нея принадлежат на втората половина на XII-то столетие и изобразяват сцени от живота и мъченичеството на третия римски папа след апостол Петър. https://www.waymarking.com/waymarks/WMYRWT_Church_of_St_Clement_Kostel_Sv_Klementa_Star_Boleslav_Central_Bohemia.

земи и всички църкви света литургия за тези двама светци, която да се отбелязва с благочестие на 14-ия ден на месец март като възхвала най-напред на Бога, после на тяхна чест и слава и за наше духовно въздигане и успех³⁵. О, радостен и благословен да си в този месец днешни 14-и ден от месец март за всички словаци! Заслужава ние и нашите потомци с най-голяма празничност да го почитаме и славословим, защото чрез нашите светци милостивият Бог ни показва своето милосърдие – какво голямо добро е сторил на нашето словашко поколение, когато е изпратил при него тези двама апостоли. За този ден, в който на народа израелски е дал великденския жертвен агнец, както и за тази нощ, в която го е освободил от египетския затвор, самият Господ Бог е казал: „Паметен да бъде този ден за вас. Празнувайте го във вашите поколения като празник, посветен на Господа“ (Изход 12)³⁶. Тази нощ, в която Бог изведе вас от египетските земи, всички израелци и техните наследници трябва да пазят като набожен спомен. Тези Божии слова мога и аз да повтора за днешния ден и за неговата празнична слава на всички наши народи и поколения словаци, моравци и чехи. Достойно е този днешен ден да почитаме всяка година с такава празничност и слава в памет на светите словашки апостоли Кирил и Методий, които изведоха нашия народ от тъмата на езичеството и заблудата, от затвора на пъкълa и му показаха благословения път към обетованата земя и небесното царство. Бог ни позволи тази наша набожност да пусне дълбоки корени в нас и да разцъфти във всички словашки сърца, за което и унгарската, и австрийската земя и всяка друга също дава пример с почитта към своите патрони, тъй че всички като едно духовно стадо да почитаме единния Бог, едната вяра, да го възхваляваме заедно с апостолите си и свято да им служим.

БЕЛЕЖКИ КЪМ ТЕКСТА ОТ ЮРАЙ ФАНДЛИ

- (1) Kázňe II, 447–478³⁷.
- (2) За това, че словашкият народ преди Кирил и Методий е имал други вероучители, говори Юрай Папанек: *Compendiata historia gentis Slavae Juraja Papánka*. В началото на глава X, после на с. 102 „За залеза на католическата вяра след падането на кралството на словациите“ и с. 108³⁸.
- (3) И така неговото кралство (на Светоплук) най-напред се е разпростирило извън тези земи (извън днешна Чехия и Моравия), т.е. в Язигия³⁹, Дакия, Мизия и Панония, което потвърждаваме с документи от съвременни свидетели. С други думи – преди още Светоплук да разшири страната си отвъд река Хрон към бреговете на Нитра и днешна Морава, всички тези земи били наричани от тогавашните писатели Чехия (Бохемия), но не и Моравия. Точно това име

³⁵ Виж по-горе в текста и в бележка 2.

³⁶ Изх. 12:14: „Паметен да бъде този ден за Вас. Празнувайте го във вашите поколения като празник, Посветен на Господа“. Става дума за 14-ия ден на месеца, който Господ посочва на Моисей и Аарон преди излизането от Египет през пасхалната нощ – 14 нисан, и който трябва да стане за евреите пръв месец на годината.

³⁷ Fándly 1795 2: 447–478.

³⁸ Papánek, Fándly, Szklenar 1793.

³⁹ Jászság (лат. *Jazigia*) – етногеографска област в Унгария, в която през XIII в., след унищожаването на Аланското княжество в Кавказ, се заселва иранското племе язиги.

им донесе крал Светоплук с победните си походи, което означава, че това име е възникнало другаде, т.е. в Мизия (в България). И че действително в Мизия е имало река, която гърците наричали Мораба, а ние Морава, то е явно това, което мнозина твърдят. – И така водите, крепостите и градовете, които вземали името си от моравците, дори и да липсват други писмени паметници, прекалено ясно говорят, че кралството на моравците е процъфтявало на територията между Долна Панония и Мизия, и името моравци се отнася за точно тези земи. Именно тези моравци са отправили молба за мисията на апостолите Кирил и Методий. Нека да обобщя: Те са посветили тези моравци на Христос, преди да сторят това сред българите. Така пише ученият Юрай Скленар в своя труд *Vetustissimus Magnae Moraviae situs*, книга I, глава IV, с. 119, 220. Виж *Compend. hist. gent. Slavae*, 95, бележка *Vetustissimus*⁴⁰.

- (4) Тази тема е взета от последващата историческа студия: Св. Кирил и Методий заслужават да бъдат наричани учители и апостоли на словациите, защото са им донесли светлината на вярата. *Compend. hist. gent. Slavae*, 102⁴¹.
- (5) Пак там, 217, 218.
- (6) Пак там, 109, 199.
- (7) *Compendium Hungariae geographicum* Mateja Bela, část' II, stolica komárňanská, *Compend. hist. gent. Slavae*, 200⁴².
- (8) *Compend. hist. gent. Slavae*, 149.
- (9) Пак там, 91.
- (10) Пак там, 103, 106.
- (11) Славяните по природа не са нито зли, нито хитри.
- (12) Някои приписват на Методий покръстването на Борживой и съпругата му Людмила. Пак там, 192.
- (13) Старите храмове, издигнати от славяните, са необорими доказателства за тяхното благочестие. Пак там, 192.
- (14) Словакът смята за нечестно да не държиш на думата. Пак там, 192.
- (15) Пак там, 243.
- (16) Унгария е имала крале, славяни по произход.
- (17) Пак там, 234.
- (18) Пак там, 238.
- (19) Пак там, в увода на Папанек⁴³.
- (20) Пак там, 215, 216.
- (21) Пак там, 238.
- (22) Пак там, 94, 271, 274.
- (23) *Kázňe* II, 481–464⁴⁴.

⁴⁰ Szklenár 1784; католическият свещеник Юрай Скленар (Juraj Sklenár/Georgius Szklenár) (1745–1790) е знаменит словашки историк и педагог, наричан понякога „гордостта на Братислава“.

⁴¹ Papánek, Fándly, Szklenar 1793.

⁴² Bel 1753. Матей Бел (1684–1749) е учен – историк, географ и етнограф, определящ себе си като славянин по език, унгарец по гражданство, немец по начетеност („lingua Slavus, natione Hungarus, eruditione Germanus“); съвременно критично издание на част I – Tóth 2011.

⁴³ Papánek, Fándly, Szklenar 1793: XXX (Proemium Adm. Rever. Ac Claris Domini Papánek).

⁴⁴ Fándly 1795 2: 481–464.

ЛИТЕРАТУРА

- Беновска-Събкова 2004 Б е н о в с к а - С ъ б к о в а, М. *Размисли върху методите за проучване на традиционната култура в съвременността*. – Етно-културолошки зборник, 9 (2004), с. 29–34 [Benovska-Sabkova, M. Razmisli varhu metodite za prouchvane na traditsionnata kultura v savremennostta. – Etno-kulturoloshki zbornik, 9 (2004), s. 29–34].
- Библия 2019 *Библия или Свещеното писание на Стария и Новия завет и неканоничните книги*. София, 2019 [Biblia ili Sveshtenoto pisanie na Staria i Novia zavet i nekanonichnite knigi. Sofia, 2019].
- Бърлиева 1998 Б ъ р л и е в а, Сл. *Оломоуцкият и Пражският мисал и службите за св. Кирил и Методий* [Barlieva, Sl. Olomoutskiyat i Prazhkiyat misal i sluzhbite za sv. Kiril i Metodiy]. – Palaeobulgarica 22 (1998), № 1, с. 12–25.
- Бърлиева 1999 Б ъ р л и е в а, Сл. (Рец.) *Martin Eggers. Das Erzbistum des Method. München, 1996*. – Старобългарска литература, 31 (1999), с. 135–145 [Barlieva, Sl. (Rets.) Martin Eggers. Das Erzbistum des Method. München, 1996. – Starobalgarska literatura, 31 (1999), s. 135–145].
- Бърлиева 2014 Б ъ р л и е в а, Сл. *Хомилетиката като свидетелство за западната кирило-методиевска традиция*. – В: Празникът на свети Кирил и Методий – пространства на духа. София, 2014, с. 42–57 [Barlieva, Sl. Homiletikata като свидетelstvo за zapadnata kirilo-metodievaska traditsia. – V: Praznikat na sveti Kiril i Metodiy – prostranstva na duha. Sofia, 2014, s. 42–57].
- Джевиецка 2020 Д ж е в и е ц к а, Е. *Юбилейно и модерно. Кирило-методиевският разказ през социализма в България* (= Кирило-Методиевски студии. Кн. 29). София, 2020 [Drzewiecka, E. Yubileyno i moderno. Kirilo-metodievskiyat razkaz prez sotsializma v Bulgaria (= Kirilo-Metodievski studii. Kn. 29). Sofia, 2020].
- Ковальская 2013 К о в а л ь с к а я, Э. *Традиция национальных святых Кирилла и Мефодия: возникновение и использование в политической пропаганде словацкого национализма*. – Славяноведение, 2013, № 2, с. 68–78 [Koval'skaia, E. Traditsiia natsional'nykh sviatykh Kirilla i Mefodiia: vzniknovenie i ispol'zovanie v politicheskoi propagande slovatskogo natsionalizma. – Slavianovedenie, 2013, № 2, s. 68–78].
- Сотиров 2003 С о т и р о в, Г. *Светополк (Svatopluk)*. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 3. София 2003, с. 569–572 [Sotirov, G. Svetopolk (Svatopluk). – V: Kirilo-Metodievaska entsiklopedia. T. 3. Sofia 2003, s. 569–572].

- Станев 2016 С т а н е в, К. *Среднодунавските славяни в българските земи през Ранното средновековие*. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 25. София, 2016, с. 320–335 [Stanev, K. *Srednodunavskite slavyani v balgarskite zemi prez Rannoto srednovekovie*. – V: Kirilo-Metodievski studii. Kn. 25. Sofia, 2016, s. 320–335].
- Чешмеджиев 2000 Ч е ш м е д ж и е в, Д. „Моравия“ и „Велика Моравия“ в средновековната българска традиция. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 13. София, 2000, с. 176–186 [Cheshmedzhiev, D. „Moravia“ i „Velika Moravia“ v srednovekovnata balgarska traditsia. – V: Kirilo-Metodievski studii. Kn. 13. Sofia, 2000, s. 176–186].
- Bagin 1993 B a g i n, A. *Cyrlometodská tradícia u Slovákov*. Bratislava, 1993.
- Barlieva 2015 B a r l i e v a, S. *La cristianizzazione dei Moravi secondo le prediche Barocche di Klosterneuburg*. – In: Studi cirillometodiani. Nel 1150° anniversario della missione tra gli Slavi dei santi Cirillo e Metodio. A cura di Krassimir Stantchev e Giorgio Ziffer (= Fonti e studi, 22). Milano–Roma, 2015, p. 79–102.
- Bel 1753 B e l, M. *Compendium Hungariae geographicum*. Posonii, 1753.
- Bernolák 1787 B e r n o l á k, A. *Dissertatio Philologico-Critica: De Literis Slavorum, De Divisione Illarum, Nec Non Accentibus, Cum Adnexa Lingvae Slavonicae Per Regnum Hungariae Usitatae Compendiosa Simul. Et Facili Orthographia, Ad systema Scholarum Nationalium in Ditionibus Caesareo-Regiis introductum plene accommodata, In Usus Omnium Lingvae Hujus Cultorum*. Turčiansky Svätý Martin, 1787.
- Biblia 1983 *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*. T. 2. Stuttgart, 1983.
- Boba 1971 B o b a, I. *Moravia's History Reconsidered: A Reinterppretation of Medieval Sources*. The Hague, 1971.
- Bohačiaková 2007 B o h a č i a k o v á, M. *Cyrlometodský odkaz u Juraja Papánka, Juraja Sklenára a Juraja Fándlyho*. – In: Poznávanie Kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda. Monografia príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencii Nitra, 3. júl 2007. Ed. J. Michalov, M. Hetényi, P. Ivanič, Z. Taneski. Nitra, 2007, p. 170–181.
- Chronicon 2018 *Chronica de gestis Hungarorum e codice picto saec. XIV / Chronicle of the deeds of the Hungarians from the 14th c. illuminated codex*. Ed. by J. M. Bak, L. Veszprémy. Budapest, 2018.

- Dupeni 1758 *Fünzig jähriges Lob- und Dank-bezeignuß deren Mährischen Landes- kindern Über die empfangene Wohlthaten Ihrer zwey Heil. Landes-Vättern CYRILLI Und METHUDII.* Da eine Hoch-löbliche In der Kaiserl. Haupt – und Residenz-stadt Wien versammlete Mährische Lands-genossenschaft Ihren gewöhnlichen Fest-tag den 9. April, als den 2 Sonntag nach Ostern in der Kaiserl Hof pfarr kirchen zu St Michael fenerlichst begienge In einer Ehren-rede Zusamm- und vorgetragen Von P. Nepomuceno Dupeni des Canonischen und Exempren Præmonstratenser ordens zu Closter Obrowig nächst Brünn regulirten Chor-herrn, Proto-Notario Apostolico, und der Böhmischen Provinz besagten Ordens am Kaiser. Königl. Hof Procuratore. Wien, mit von Ghelischen Schriften, 1758.
- Eggers 1996 E g g e r s, M. *Das Erzbistum des Method. Lage, Wirkung und Nachleben der Kyrillomethodianischen Mission.* München, 1996.
- Erasmus 1534 *De immensa Dei misericordia* Des. E r a s m i Rot. *Concio.* Parisiis, 1534.
- Erasmus 1641 Desiderii E r a s m i Roterodami *De Puerto Jesu Concio.* Lugduni Batavorum, 1641
- Fándly 1795 F á n d l y, G. *Prihodné a swátečné kázne, od mnohowelebného pána Fándli Gura naháčského farára zložené ai kázané Prihodné a swátečné kázne, od mnohowelebného pána Fándli Gura naháčského farára zložené ai kázané.* 1–2. Trnava, 1795.
- Jabes 2011 J a b e s, D. F. *A Second Counter-Reformation? Aspects of the pontificate of Pius VI reconsidered.* Thesis submitted for the Degree of Doctor of Philosophy. University of York, 2011.
- Kowalská 2007 K o w a l s k á, E. *Kyrill und Method. Ihre Tradition in Politik und Geisteswelt der Slowaken.* – In: *Die Renaissance der Nationalpatronen. Erinnerungskulturen in Ostmitteleuropa im 20./21. Jahrhundert.* Hrsg. von S. Samerski. Köln–Weimar–Wien, 2007, p. 116–127.
- Latin Dictionary 1879 *A Latin Dictionary.* Founded on Andrews' edition of Freund's Latin dictionary. Revised, enlarged, and in great part rewritten by Charlton T. Lewis, Ph.D. and. Charles Short, LL.D. Oxford, 1879.
- Mahlmann-Bauer 2013 M a h l m a n n - B a u e r, B. *Henrichi Glareani concio de coena domini: Glarean as a theologian.* – In: Fenlon, I., I. M. Groote (eds.) *Heinrich Glarean's Books. The Intellectual World of a Sixteenth Century Musical Humanist.* Cambridge, 2013.

- Mihalková 2020 M i h a l k o v á, G. *Deixa ako prostriedok aktualizácie Cyrilo-Methodskej témy v úvode kázne Juraja Fándlyho*. – Konštantínove listy, 13 (2020), № 1, p. 167–176.
- Papánek, Fándly, Szklenar 1793 P a p a n e k, G., G. F a n d l y, G. S z k l e n a r. *Compendiata historia gentis Slavae. De regno regibusque Slavorum. Quam compendiavit Georgius Fandly. Tynaviae, 1793* <http://data.onb.ac.at/imgk/AZ00730347SZ-01113707SZ01113811>.
- Szklenár 1784 S z k l e n a r, G. *Vetustissimus Magnae Moraviae situs et primus in eam Hungarorum ingressus et incursus*. Posonii, 1784. https://books.google.co.uk/books?id=XZ-QwAAAAYAAJ&hl=bg&source=gbs_navlinks_s.
- Tóth 2011 T ó t h, G. (ed.) *Notitia Hungariae novae historico geographica, divisa in partes quatuor*. Elaboravit Matthias Bel. Academiae Scientiarum Hungariae. Budapestini, 2011.
- Welzig 1989 W e l z i g, W. *Lobrede. Katalog deutschsprachiger Heiligenpredigten in Einzeldrucken – aus den Beständen der Stiftsbibliothek Klosterneuburg*. Auf Grund der Vorarbeiten von M. Kastl unter Mitwirkung von H. Kabas, R. Woytek. Hrsg. u. mit e. Nachwort zur Amplifikation in der barocken Heiligenpredigt versehen v. W. Welzig (= Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 518. Band). Wien, 1989.

THE CYRILLO-METHODIAN LEGACY IN THE LIGHT OF THE SLOVAK ENLIGHTENMENT AND JURAJ FANDLY'S *CONCIO HISTORICO-PANEGYRICA DE SANCTIS SLAVORUM APOSTOLIS CYRILLO ET METHODIO*

(Summary)

The article describes the peculiarities of an 18th c. preaching text, written by the Slovak Catholic priest, writer and historiographer Juraj Fándly in the first codified variant of the Slovak literary language (the so-called Bernolacs language). The *Concio* is an eulogy to the saint brothers from Thessaloniki, proclaimed as spiritual ancestors and apostles of the Slovak people, byzantine missionaries to “Great Slovakia”. The imaginary Slovak state is identified with Great Moravia, and the name Moravia is explained as being brought by king Svetopluk from “Moesia in Bulgaria”, where the river “Moraba” flows. The sermon locates Magna Moravia between Lower Pannonia and Moesia, and the missionary area of St Cyril – “in two states: the Great Slovak and the Great Bohemian”. According to the narrative, it was St Cyril who baptized the Slovaks, and then they sent him to the Czechs. The text is repleted with a lot of non-historical information, but the main pathos is focused on the “God’s chosen Slovak people”, to whom the Lord

sent the holy brothers to bring them out of the darkness of paganism. Juraj Fándli's sermon is one of the examples of how the images of Cyril and Methodius function as a fundamental element in the construction and maintenance of collective identity in epochs of deprived or unfulfilled statehood. The text is full of information from previous sources but interpreted in the spirit of mythological thinking and biblical imagery. Distorted information and anachronisms are layered on the memory of the baptismal missions of the holy brothers, coloured by the messianic idea of the Slovak supremacy among all Slavic peoples to whom they gave their apostles and salvation in the faith of Christ. The whole text carries the strong patriotic charge that laid down the Cyril and Methodius tradition centuries ago as the cornerstone of Slovak national identity.

The text of the *Concio Historico-Panegirica*, translated in Bulgarian, is published as an addendum.

Keywords: Cyril and Methodius; Juraj Fándli; national identity; sermon; Great Moravia.

*Slavia Barlieva,
Cyrillo-Methodian Research Centre –
Bulgarian Academy of Sciences*